

Θεωρητικής Κατεύθυνσης
Ιστορία 1^ο μέρος
Γ' Λυκείου

Επιμέλεια: Ελένη Μαυρίδου

e-mail: info@iliaskos.gr

www.iliaskos.gr

ΑΠΟ ΤΗΝ **ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ** ΣΤΗΝ
ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Γ. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

1. Το αγροτικό ζήτημα

 Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

- Κυριαρχούσε παραγωγικά και κοινωνικά στην ιστορία των ανθρώπινων πολιτισμών ως το 19^ο αιώνα
- Υπέστη πιέσεις από τις ραγδαίες οικονομικές εξελίξεις στο σύγχρονο κόσμο
- Η κυριαρχία του άρχισε σταδιακά να υποχωρεί λόγω της βιομηχανικής επανάστασης σε ορισμένες περιοχές οι οποίες συνοπτικά ονομάστηκαν «δυτικός κόσμος»
- Στις περιοχές αυτές συγκαταλέγεται η Ευρώπη
- Ενώ η Ελλάδα κινείται με αργούς «μεσογειακούς» ρυθμούς.

 Η ΚΑΤΟΧΗ ΓΗΣ

- Δεν ήταν πια πηγή εξουσίας και κοινωνικού- ταξικού κύρους ⇒ άνοιξαν οι δρόμοι για την **αγροτική μεταρρύθμιση**, δηλαδή:
  - ❖ Την κατάργηση των μεγάλων ιδιοκτησιών
  - ❖ Την κατάτμηση των αξιοποιήσιμων εδαφών σε μικρές παραγωγικές μονάδες, οικογενειακού χαρακτήρα, επειδή αυτές ανταποκρίνονταν καλύτερα στις νέες παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες.

 ΠΡΙΝ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- Το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας δεν γνώρισε μεγάλες εντάσεις (όπως σε Ευρώπη και Βαλκάνια), επειδή:
  - ❖ Έγινε προοδευτική διανομή εδαφών και προέκυψε πλήθος αγροτών με μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες
  - ❖ Δεν αποτελούσαν πρόβλημα τα λίγα τσιφλίκια* στην Αττική και την Εύβοια

*τσιφλίκια= μεγάλες ιδιοκτησίες

 ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1864:προσάρτηση Ιονίων νήσων, 1881: προσάρτηση Άρτας και Θεσσαλίας)

- Ήρθε στο προσκήνιο το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας, καθώς οι πλούσιοι έλληνες του Εξωτερικού:

ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

- ❖ Αγόρασαν τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας
- ❖ Διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων*
- ❖ Άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού:
  - Επέβαλαν υψηλούς δασμούς στο εισαγόμενο από τη Ρωσία σιτάρι ⇒ ώστε να μπορούν να καθορίζουν όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές για το εγχώριο
  - Προκαλούσαν μέχρι και τεχνητές ελλείψεις

*κολίγας= αυτός που καλλιεργεί ξένο χωράφι και μοιράζεται την παραγωγή με τον ιδιοκτήτη. Πρόκειται για τους φτωχούς, ακτήμονες αγρότες που κατοικούσαν στα τσιφλίκια και ήταν υποχρεωμένοι να τα καλλιεργούν δίνοντας το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής στους μεγαλογαιοκτήμονες .

- οι πρακτικές αυτές
  - ❖ δημιούργησαν εντάσεις
  - ❖ οδήγησαν στην **ψήφιση νόμων (1907):**
    - οι οποίοι επέτρεπαν στην κυβέρνηση ⇒
      1. Να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες &
      2. Να τις διανέμει σε ακτήμονες
    - Αλλά η εφαρμογή τους ήταν δύσκολη υπόθεση ⇒ προκλήθηκαν τριβές ⇒ συγκρούσεις (Κιλελέρ* 1910)

*κιλελέρ= χωριό του νομού Λαρίσης. Σε αυτό το χωριό το 1910 σημειώθηκε αιματηρή σύγκρουση μεταξύ του στρατού και αγροτών διαδηλωτών, οι οποίοι ετοιμάζονταν να μεταβούν στη Λάρισα για να συμμετάσχουν σε αγροτικό συλλαλητήριο με κύριο αίτημα τη διανομή γης σε ακτήμονες.

🇬🇷 **ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ* ΠΟΛΕΜΩΝ (1913) οι εξελίξεις προχώρησαν αργά**

🇬🇷 **ΜΕΤΑ το 1913**

- Το ζήτημα έγινε πιο πολύπλοκο καθώς στα όρια της χώρας υπήρχαν πλέον και μουσουλμάνοι μεγαλογαιοκτήμονες

*Βαλκανικοί πόλεμοι= Στη διετία 1912-1913 διεξήχθησαν δύο πόλεμοι στα Βαλκάνια, ο **πρώτος** μεταξύ της συμμαχίας Ελλάδας- Σερβίας- Βουλγαρίας-Μαυροβουνίου ≠ Τουρκίας και ο **δεύτερος** μεταξύ Ελλάδας-Σερβίας ≠ Βουλγαρίας

🇬🇷 **ΤΟ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟ ΒΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ έγινε κατά τη περίοδο του Α' παγκοσμίου πολέμου και την περίοδο του «Εθνικού διχασμού*»**

- Η κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1917 αποφάσισε την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης
- Ο **στόχος** ήταν διπλός:
  - ❖ Η **στήριξη** και ο **πολλαπλασιασμός** των ελληνικών ιδιοκτησιών γης στις νεοαποκτηθείσες περιοχές
  - ❖ Η **αποκατάσταση** των προσφύγων
  - ❖ και η **πρόληψη κοινωνικών εντάσεων** στον αγροτικό χώρο

ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Εθνικός διχασμός η διαίρεση του έθνους σε δύο αντίπαλες παρατάξεις, κατά τα έτη 1915-1917, λόγω της διαφωνίας του βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ε. Βενιζέλου, σχετικά με τη στάση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Ο γερμανόφιλος Κωνσταντίνος υποστήριζε την πολιτική ουδετερότητα ενώ ο Βενιζέλος τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Τελικά κυριάρχησε ο Βενιζέλος και ο Κωνσταντίνος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα.

✚ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

- Η απαλλοτρίωση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών έγινε δυνατή
- Επειδή η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων βρέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος
- Η αναδιανομή έφτασε:
  - ❖ Στο 85% στη Μακεδονία
  - ❖ Στο 68% στη Θεσσαλία
  - ❖ Στο 40% στο σύνολο της καλλιεργήσιμης γης

✚ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΛΙΓΑ ΧΡΟΝΙΑ (1922...)

- **Η αγροτική μεταρρύθμιση**
  - ❖ Ολοκληρώθηκε (λόγω του προσφυγικού προβλήματος)
  - ❖ Οδήγησε τη χώρα σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας
- **Η νέα κατάσταση δημιούργησε καινούρια προβλήματα καθώς οι - μικροκαλλιεργητές:**
  - ❖ Δυσκολεύτηκαν να εμπορευματοποιήσουν την παραγωγή
  - ❖ Έπεφταν συχνά θύματα των εμπορών
- **Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων προωθήθηκε η ίδρυση**
  - ❖ **Της Αγροτικής τράπεζας**
  - ❖ **Οργανισμών παρέμβασης** ⇒ κρατικοί οργανισμοί που παρενέβαιναν για να εξασφαλίσουν τη διάθεση των προϊόντων στην αγορά. Τέτοιοι οργανισμοί ήταν π. χ ο Αυτόνομος σταφιδικός οργανισμός, ο κρατικός οργανισμός βάμβακος κ. τλ
  - ❖ **Παραγωγικών συνεταιρισμών** ⇒ ενώσεις παραγωγών που παρήγαγαν τα ίδια προϊόντα. Μέσω των συνεταιρισμών γινόταν η χρηματοδότηση των αγροτών και εξασφαλιζόταν μεγαλύτερη φερεγγυότητα για τους πιστωτές.
- **Αποτέλεσμα**
  - ❖ Το αγροτικό πρόβλημα απέκτησε νέο περιεχόμενο
  - ❖ Αποφεύχθηκαν οι εντάσεις που γνώρισαν άλλα κράτη της Ευρώπης (Ισπανία, Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ.)

2. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

✚ ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ (όπως και το αγροτικό)

- Παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με
  - ❖ Γειτονικές
  - ❖ Και άλλες ευρωπαϊκές χώρες

- Αυτές οι διαφορές οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης.

🚩 ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΕΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

- Συναντάμε στην Ελλάδα
  - ❖ Σοσιαλιστικές ομάδες
  - ❖ Εργατικές ομαδοποιήσεις
- Η επιρροή τους, πολιτική και κοινωνική, ήταν μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε
  - ❖ Βιομηχανικές χώρες της δύσης
  - ❖ Βαλκανικές χώρες
- Σε αυτή τη καθυστέρηση οδήγησαν
  - ❖ Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων => λίγοι εργάτες => περιορισμένο εργατικό δυναμικό.
  - ❖ Το γεγονός ότι στα δημόσια έργα της περιόδου το εργατικό δυναμικό
    - Ή προερχόταν από το εξωτερικό (π. χ στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί)
    - ή οι εργάτες ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης => λίγοι εργάτες.
    - Στον **ιδεολογικό τομέα** η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο ⇒ δηλ. η Μεγάλη Ιδέα αποπροσανατόλιζε τον κόσμο από τα πραγματικά προβλήματα.

Στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις δούλευε πιο σταθερό εργατικό δυναμικό, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896)

🚩 ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

- Σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα υπήρξε η ενσωμάτωση της **Θεσσαλονίκης**, επειδή ήταν μια πόλη με:
  - ❖ σημαντικό βιομηχανικό υπόβαθρο(για τα μέτρα της εποχής)
  - ❖ κοσμοπολίτικο χαρακτήρα
- Είχε μια μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση, τη **Φεντερασιόν**, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης ⇒ αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

🚩 ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

- Το εργατικό κίνημα οδηγήθηκε σε ταχύτατη ωρίμανση, που οφειλόταν:
  - ❖ Στις πιέσεις που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία
  - ❖ Στην εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις

- ❖ στον αντίκτυπο της ρωσικής επανάστασης

🚩 ΠΡΟΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ(Α' παγκόσμιου)

- Ιδρύθηκε η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) που συμπεριέλαβε:
  - ❖ Κλαδικά &
  - ❖ τοπικά σωματεία
  - ❖ και το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ)*, που αργότερα:
    - προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή (1924)
    - μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ)

* Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ)= ιδρύθηκε το 1918 από συνέδριο σοσιαλιστών που είχε συγκληθεί στον Πειραιά. Βασικές θέσεις του προγράμματος του ήταν η δημοκρατία, η παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, αναλογικό εκλογικό σύστημα. Ως προς την εξωτερική πολιτική επεδίωκε ειρήνη χωρίς προσάρτηση εδαφών, με βάση το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών.

3. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1910-1922

🚩 ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1910-1922:

- Κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε πολεμική δραστηριότητα
- Εμφανίστηκε μια νέα **πολιτική αντίληψη**, η οποία
  - ❖ Εκφράστηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο ⇒ ονομάστηκε συνοπτικά «**BENIZELISMOS**»

🚩 Ο ΒΕΝΙΖΕΛΙΣΜΟΣ

- Στον **οικονομικό τομέα** θεωρούσε το κράτος **μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης** του ελληνισμού,
- Δηλαδή το κράτος:
  - ❖ Έπρεπε να επιδιώξει την **ενσωμάτωση των εκτός συνόρων ελληνισμού**
  - ❖ Και να **διεκδικήσει** τη θέση του μέσα στον κόσμο με **ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση**.
- Αυτό προϋπέθετε
  - ❖ Όχι μόνο **θεσμικό εκσυγχρονισμό**, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο
  - ❖ Αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της **ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων** του έθνους

🚩 ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ

- Ο Βενιζέλος δεν ήταν μόνος αλλά συσπείρωσε γύρω του μια δραστήρια αστική τάξη, που:

- ❖ Εξακολουθούσε ακόμη να πλουτίζει σ' όλη τη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου
- ❖ Φιλοδοξούσε να κυριαρχήσει πολιτικά στο χώρο που άπλωνε τις οικονομικές της δραστηριότητες.

🚩 ΚΑΤΑ ΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΑΥΤΗ

- Υπήρχε ακόμη ισχυρή ελληνική παρουσία:
  - ❖ Στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας
  - ❖ Στη λεκάνη του Δούναβη
  - ❖ Στο εσωτερικό της Ρουμανίας
  - ❖ Στον Πόντο
  - ❖ Στη Κωνσταντινούπολη
  - ❖ Στα μικρασιατικά παράλια
  - ❖ Στη Σμύρνη
  - ❖ Τη Θεσσαλονίκη
  - ❖ Την Αίγυπτο
  - ❖ Την Αλεξάνδρεια
  - ❖ Το Σουδάν
- Όλος αυτός ο πλούτος μπορούσε να διασφαλιστεί μόνο μέσα από τη δημιουργία
  - ❖ Ενός ισχυρού εθνικού κέντρου ⇒ δηλαδή μιας περιφερειακής δύναμης ικανής :
    - Να παρεμβαίνει
    - Και να προστατεύει τα συμφέροντα των πολιτών της.
- Αυτό ήταν ένα αρκετά κρίσιμο αίτημα, επειδή εκείνη την εποχή αρκετά **εθνικιστικά κινήματα*** έκαναν αισθητή την παρουσία τους
- Γι' αυτό η **Μεγάλη Ιδέα** και οι προϋποθέσεις της (ο εκσυγχρονισμός του κράτους) ⇒ αποτέλεσαν ιδεολογικά, πολιτικά και οικονομικά, ισχυρά ερείσματα για τη διεκδίκηση της Μεγάλης Ελλάδας με πιθανότητες επιτυχίας.

*εθνικιστικά κινήματα= πρόκειται για πολιτικό και ιδεολογικό κίνημα, τα μέλη του οποίου θεωρούν το έθνος στο οποίο ανήκουν ως την μεγαλύτερη πολιτική αξία. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} ο εθνικισμός βρισκόταν σε έξαρση στην περιοχή των Βαλκανίων και προέβαλε ως κύριο αίτημα τη δημιουργία εθνικά ομογενών κρατών.

🚩 ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- Στα χρόνια της μεγάλης προσπάθειας ήταν συνήθως πλεονασματικοί
- Παρά τις αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες στα 1911 τα έσοδα ήταν 240.000.000, τα έξοδα μόνο 181.000.000 δρχ.

🚩 Στα 1910 οι πρόοδοι της Εθνικής οικονομίας ήταν ΕΜΦΑΝΕΙΣ.

🚩 Η αγροτική κρίση αντιμετωπίστηκε με την ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, η οποία:

- Κατά την εποχή αυτή πήρε μεγάλες διαστάσεις
- Εκτόνωσε τις κοινωνικές εντάσεις που δημιούργησε η σταφιδική κρίση

- Ενίσχυσε την οικονομία της υπαίθρου μέσω των πολύ σημαντικών εμβασμάτων των μεταναστών

🇬🇷 ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

- **Αν και** το κόστος ήταν μεγάλο ⇒ **δεν κλονίστηκε η εθνική οικονομία** (όπως με τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις του 19^{ου} αιώνα)
- **Αντίθετα** η Ελλάδα βγήκε κερδισμένη:
  - ❖ Γιατί ενσωμάτωσε:
    - Πλούσιες περιοχές (Ηπειρο, Κεντρική & Δυτική Μακεδονία, νησιά του Αιγαίου, Κρήτη)
    - Εκατομμύρια νέους κατοίκους
  - ❖ Αυξήθηκαν:
    - Τα εδάφη της κατά **70%** (από 65.000 σε 108.800 km²)
    - Και ο πληθυσμός της κατά **80%** (από 2.700.000 σε 4.800.000 κατοίκους)
  - ❖ Ανοίχθηκαν νέες οικονομικές προοπτικές: τα νέο αποκτηθέντα εδάφη ήταν ως επί το πλείστον
    - Πεδινά
    - αρδευόμενα } πράγμα που δημιουργούσε άριστες προοπτικές για τη γεωργική παραγωγή
- Το κύριο πρόβλημα ήταν η παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων στις περιοχές αυτές: π. χ στη σχετικά ομοιογενή Ήπειρο, το 1914, υπήρχαν:
  - ❖ 166.000 Έλληνες
  - ❖ 38.000 μουσουλμάνοι Αλβανικής καταγωγής
  - ❖ Μερικές χιλιάδες Εβραίοι.
- Ωστόσο
  - ❖ Η Ελλάδα έγινε υπολογίσιμη δύναμη
  - ❖ Αυξήθηκε σημαντικά η εμπιστοσύνη που ενέπνεε στις αγορές χρήματος και πιστώσεων.

🇬🇷 Η ΧΩΡΑ ΗΤΑΝ ΕΤΟΙΜΗ ΝΑ ΑΦΙΕΡΩΘΕΙ ΣΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ, ΟΤΑΝ ΞΕΣΠΑΣΕ Ο Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1914.

4. Ο Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

🇬🇷 Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

- Έγινε κάτω από δύσκολες και περίπλοκες συνθήκες :
  - ❖ Η σύγκρουση του παλατιού με τον Βενιζέλο
  - ❖ Ο Διχασμός
  - ❖ Η άσκοπη και δαπανηρή επιστράτευση του 1915
  - ❖ Η δημιουργία της κυβέρνησης Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη(1916)
  - ❖ Η διάσπαση της χώρας σε δύο ουσιαστικά κράτη
  - ❖ Ο συμμαχικός αποκλεισμός*

1)Είχαν μεγάλο οικονομικό και κοινωνικό κόστος

2)υπονόμειναν τα κεκτημένα της προηγούμενης περιόδου

- ❖ Οι συγκρούσεις

Συμμαχικός αποκλεισμός Οι Άγγλοι και Γάλλοι σύμμαχοι απέκλεισαν τον Πειραιά, αποβίβασαν στρατιωτικές δυνάμεις και συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις της βασιλικής κυβέρνησης των Αθηνών

ΤΟ ΔΑΝΕΙΟ

- Όταν η χώρα ενοποιήθηκε στα 1917 υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο
  - ❖ Στάθηκε αδύνατο να αναλάβει το κόστος της συμμετοχής στον πόλεμο, χωρίς εξωτερική αρωγή ⇒ γι' αυτό οι Σύμμαχοι προχώρησαν σ' ένα ιδιότυπο δανεισμό (που θα είχε οδυνηρές συνέπειες στο μέλλον)
- Εγκρίθηκαν κατ' αρχήν μεγάλα δάνεια προς την Ελλάδα από:
  - ❖ Τη Γαλλία (300.000.000 γαλλικά φράγκα)
  - ❖ Την Αγγλία (12.000.000 λίρες Αγγλίας)
  - ❖ Τις ΗΠΑ (50.000.000 δολάρια ΗΠΑ)
- Όμως ο δανεισμός ήταν θεωρητικός, διότι τα ποσά αυτά:
  - ❖ Δεν εκταμιεύθηκαν
  - ❖ Ούτε δόθηκαν στην Ελλάδα
  - ❖ Αλλά θεωρήθηκαν
    - Κάλυμμα για έκδοση πρόσθετου χαρτονομίσματος με το οποίο η κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου θα χρηματοδοτούσε την πολεμική της προσπάθεια
    - Ένα είδος αποθέματος, σε χρυσό και συνάλλαγμα που δεν βρισκόταν όμως υπό τον έλεγχο της χώρας
- Με τον τρόπο αυτό, πάντως η Ελλάδα χρηματοδότησε:
  - ❖ Την πολεμική συμμετοχή της στο μακεδονικό μέτωπο
  - ❖ Την εκστρατεία στην Ουκρανία και στην Κριμαία
  - ❖ Την πρώτη φάση της στρατιωτικής εμπλοκής της στη Μικρά Ασία

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΜΟΡΦΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΔΕΝ ΑΡΓΗΣΑΝ ΝΑ ΦΑΝΟΥΝ

- Το Νοέμβριο του 1920
  - ❖ Η φιλοσυμμαχική κυβέρνηση του Βενιζέλου έχασε τις εκλογές
⇒ Τα φιλοβασιλικά κόμματα:
    - Ανέλαβαν την εξουσία
    - Έσπευσαν να επαναφέρουν το βασιλιά Κωνσταντίνο που ήταν ανεπιθύμητος στους συμμάχους
- Οι Σύμμαχοι, σε αντίποινα έσπευσαν να αποσύρουν την κάλυψη του χαρτονομίσματος, έτσι:
  - ❖ Βρέθηκε χωρίς αντίκρισμα ένα σημαντικό τμήμα της νομισματικής κυκλοφορίας
  - ❖ **Από το 1918 και μετά:**
    - Ο κρατικός ισολογισμός έκλεινε με παθητικό
    - Ενώ ταυτόχρονα η παρουσία στη Μικρά Ασία εξελίχθηκε σε σκληρό και δαπανηρό πόλεμο

- ❖ Το **Μάρτιο του 1922** Τα δημοσιονομικά δεδομένα έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με ένα απρόσμενο τρόπο:
  - Με ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, τη «**διχοτόμηση του χαρτονομίσματος**»:
    - ✓ Τα χαρτονομίσματα κόπηκαν στη μέση
    - ✓ Το αριστερό τμήμα κυκλοφορούσε στο 50% της αναγραφόμενης αξίας
    - ✓ Το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του δημοσίου
- ❖ Η επιχείρηση στέφθηκε από επιτυχία
  - Το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δρχ.
  - ΑΛΛΑ δεν πρόλαβε τη Μικρασιατική καταστροφή και τις βαρύτατες συνέπειες της.
- ❖ Το πείραμα επαναλήφθηκε το **1926**.

5. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1922-1936

🚩 Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ 1922 ΜΕΤΕΒΑΛΕ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

🚩 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ, στο τέλος των πολύχρονων πολεμικών αναμετρήσεων ήταν:

- Η άφιξη
  - Και η αποκατάσταση
- } του πολύ σημαντικού προσφυγικού ρεύματος

🚩 ΥΠΟΛΟΓΙΖΕΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ:

- Έφτασαν στο Ελληνικό κράτος
  - ❖ 1.230.000 Έλληνες χριστιανοί
  - ❖ 45.000 Αρμένιοι
- Έφυγαν για τη Τουρκία
  - ❖ 610.000 μουσουλμάνοι που κατοικούσαν στην Ελλάδα

*Η ανταλλαγή των πληθυσμών προβλεπόταν από τη συνθήκη της Λοζάνης του 1923 (30/01/1923) [βλέπε σελίδα σχολικού βιβλίου 149]

🚩 ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΝΟΗΤΟ ΟΤΙ:

- Το κύμα των προσφύγων ανέτρεψε όλες τις ισορροπίες και τα δεδομένα της ελληνικής
  - ❖ Οικονομίας
  - ❖ Κοινωνίας
- Το ελληνικό κράτος
  - ❖ Εκατό χρόνια μετά την Επανάσταση του 1821 υποχρεώθηκε σε μία **νέα αρχή**.

🚩 Η ΑΦΙΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

- Πέρα από το γεγονός ότι αποτέλεσε μια πρωτοφανή ανθρώπινη τραγωδία
- Λειτούργησε ως καταλύτης στη δυναμική της ελληνικής κοινωνίας

- ❖ Έπρεπε να ξεπεραστούν ταχύτατα οι χρόνιες ανεπάρκειες της ελληνικής διοίκησης για να αποφευχθεί μια ολική καταστροφή
- ❖ Ήταν αναγκαίες και επείγουσες αποτελεσματικές παρεμβάσεις, καθώς από το 1923-1924 πολλαπλασιάστηκαν οι θάνατοι και οι αρρώστιες-μάστιγες της εποχής (φυματίωση, ελονοσία)

🇬🇷 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

- Συσκοτίζεται από:
  - ❖ Την πολιτική αστάθεια
  - ❖ Τα μίσση του Διχασμού
  - ❖ Την ανακήρυξη της δημοκρατίας (1924 από τον πρώτο πρόεδρο Αλ. Ζαΐμη)
  - ❖ Τις επεμβάσεις του στρατού
  - ❖ Τις απόπειρες πραξικοπημάτων
- Στην πραγματικότητα ήταν μάλλον επαρκής
  - ❖ Σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος
  - ❖ Γιατί το κράτος αξιοποίησε με τον καλύτερο τρόπο το μόνο κεφάλαιο που διέθετε ουσιαστικά ⇒ τις μουσουλμανικές περιουσίες (πέντε έως δέκα δισεκατομμύρια δρχ.)
- Η εξωτερική βοήθεια:
  - ❖ Λειτουργήσε συμπληρωματικά με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο.

6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

🇬🇷 Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (1919- 1939)

- Παρά το κόστος της Μικρασιατικής καταστροφής
- Είχε αποκτήσει μια σειρά από πλεονεκτήματα που επέτρεπαν τη θετική οικονομική της πορεία. Ποια ήταν αυτά τα πλεονεκτήματα;
  - ❖ **Είχε ομογενοποιηθεί** εθνικά (καθώς οι μειονότητες αντιπροσώπευαν πια λιγότερο του 7% του συνολικού πληθυσμού, σε αντίθεση με πολλά γειτονικά της κράτη)
  - ❖ Είχε ολοκληρωθεί η αγροτική της μεταρρύθμιση
  - ❖ Είχε προωθηθεί η αστικοποίηση της ⇒ το 1/3 του πληθυσμού ζούσε πλέον σε μεγάλα αστικά κέντρα
  - ❖ Είχε βελτιώσει τις υποδομές της
  - ❖ Είχε υιοθετήσει αναπτυξιακές πολιτικές
  - ❖ Οι Έλληνες είχαν συγκεντρωθεί στα πλαίσια του εθνικού τους κράτους
  - ❖ Είχε εξαλειφθεί ο ελληνικός κοσμοπολιτισμός
    - Που υπήρξε αιτία να αντιμετωπίζεται η Ελλάδα ως δευτερεύον πεδίο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων
    - Οπότε, η ανάπτυξη της Ελλάδας ενδιέφερε πλέον όλους τους Έλληνες

Κάτω από το βάρος των πιέσεων

- ❖ Είχε λύσει πολλά από τα προβλήματα που για πολύ καιρό εξακολουθούσαν να ταλανίζουν τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη
- Επιπλέον οι πρόσφυγες είχαν φέρει μαζί τους
  - ❖ Τις γνώσεις
  - ❖ Τον πολιτισμό τους
  - ❖ Και μια ισχυρή διάθεση για εργασία
- Θεμέλιο της όλης προσπάθειας
  - ❖ Πέρα από τις επιτυχείς και ανεπιτυχείς προσπάθειες των αρχών για αποκατάσταση των ξεριζωμένων
  - ❖ Ήταν η διάθεση των ανθρώπων να εργαστούν σκληρά για να ξαναδημιουργήσουν αυτά που έχασαν μέσα στην καταστροφή.

Τελικά η έλευση των προσφύγων είχε ευεργετικά αποτελέσματα καθώς η χώρα ενισχύθηκε δημογραφικά, προχώρησε η αγροτική μεταρρύθμιση και εξασφάλισε άφθονο- ικανό εργατικό δυναμικό ⇒ άνοιξε ο

7. ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

🚧 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

- Προκάλεσαν στη χώρα ραγδαίες αλλαγές
- Ανέδειξαν την ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις στις υποδομές της χώρας

🚧 ΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

- Ξεπέρασε το 1.000.000 κατοίκους, με την έλευση των προσφύγων
- Το **1925**, η Αμερικάνικη εταιρεία **ΟΥΛΕΝ** ανέλαβε τη λύση του ζητήματος της ύδρευσης καθώς η Αθήνα δεν μπορούσε πλέον να υδρεύεται με το Αδριάνειο Υδραγωγείο που χρονολογούνταν από τους Ρωμαϊκούς χρόνους
  - ❖ **Με την κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης του Μαραθώνα**
- Την ίδια εποχή, η βρετανική εταιρεία **ΠΑΟΥΕΡ** ανέλαβε:
  - ❖ Την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής **ηλεκτρικού** ρεύματος στην πρωτεύουσα
  - ❖ Τη δημιουργία σύγχρονου δικτύου αστικών συγκοινωνιών, βασισμένου:
    - Σε ηλεκτροκίνητα **τράμ**
    - Και σε **λεωφορεία**
- Επενδύσεις έγιναν
  - ❖ Στο τηλεφωνικό δίκτυο από γερμανικές εταιρείες
  - ❖ Στους δρόμους
  - ❖ Και στη διευθέτηση των χειμάρρων, που μέχρι τότε συχνά προκαλούσαν πλημμύρες και καταστροφές στο λεκανοπέδιο Αττικής.

🚧 ΑΝΑΛΟΓΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΓΙΝΑΝ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΛΟΙΠΗΣ ΧΩΡΑΣ

- Με εγγειοβελτιωτικά έργα*
- Τα οποία είχαν ως συνέπεια την αύξηση των καλλιεργούμενων εδαφών.

* Σχετικά με την κατασκευή υποδομών άρδευσης χρησιμοποιείται και ο όρος **έγγειες βελτιώσεις**, που σημαίνει βελτιώσεις του εδάφους. Σημαντικά έργα άρδευσης είναι η κατασκευή φραγμάτων, η κατασκευή λιμνοδεξαμενών, η κατασκευή αρδευτικών δικτύων διανομής και οι γεωτρήσεις. Οι εγγειοβελτιωτικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν, εκτός από τα έργα άρδευσης, τα αντιπλημμυρικά έργα, τα αποξηραντικά έργα, τις αναδασώσεις και τις ισοπεδώσεις/συστηματοποίηση εδαφών.

8. Η ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

🇬🇷 ΤΟ 1927

- **Με αφορμή:**
  - ❖ το αίτημα της Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών για **παροχή πρόσθετου δανείου**
- **τέθηκε το ζήτημα** της δημιουργίας μιας κεντρικής κρατικής τράπεζας που θα αναλάμβανε :
  - ❖ τη διαχείριση των χρεών
  - ❖ την έκδοση χαρτονομίσματος
  - ❖ την ενιαία εφαρμογή της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής.

🇬🇷 Η ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

- **ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΤΟ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 1927**
  - ❖ Παρά τις αντιδράσεις της **ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ** (ίδρυση 1841) [εύλογες αντιδράσεις καθώς θα περιορίζονταν ο κεντρικός ρόλος της στην ελληνική οικονομία και στα κέρδη της]
  - ❖ Κάτω από την πίεση των ξένων συμβούλων
- **Η λειτουργία της άρχισε ένα χρόνο αργότερα**
- **Πέτυχε σταθερές ισοτιμίες της δραχμής με τα ξένα νομίσματα** (από το 1921 η δραχμή ακολουθούσε συνεχή πορεία υποτίμησης, λόγω κυρίως της κυκλοφορίας ακόλυπτου πληθωριστικού χαρτονομίσματος που δημιουργούσε καχυποψία στο εξωτερικό και απέτρεπε τις ξένες επενδύσεις. Με τη ίδρυση της τράπεζας της Ελλάδος ορίστηκε σταθερή ισοτιμία της δραχμής έναντι της Αγγλικής λίρας σε $\Rightarrow 375 \text{ δρχ} = 1 \text{ λίρα Αγγλίας}$)
  - ❖ Στηρίζοντας την έκδοση χαρτονομίσματος στα αποθέματα της σε χρυσό και συνάλλαγμα
  - ❖ Και εξασφαλίζοντας τη μετατρέψιμότητα του εθνικού νομίσματος σε χρυσό ($1 \text{ δρχ} = 0,01952654 \text{ χρυσού}$)

🇬🇷 Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΑΥΤΗ

- Οδήγησε τα δημόσια οικονομικά σε περίοδο ευφορίας
- Βελτίωσε τη πιστοληπτική ικανότητα του κράτους
- Ενίσχυσε:
  - ❖ Τη εισροή συναλλάγματος
  - ❖ Τις επενδύσεις
- Προκάλεσε μια ισχυρή δυναμική, η οποία επέτρεψε τις σημαντικές:

- ❖ Πολιτικές
  - ❖ Θεσμικές
  - ❖ Οικονομικές
- } πρωτοβουλίες της τελευταίας κυβέρνησης Βενιζέλου (1928-1932)

- Η περίοδος αυτή κράτησε μέχρι τις αρχές του 1932
  - ❖ Οπότε εκδηλώθηκαν στη χώρα οι συνέπειες της μεγάλης οικονομικής κρίσης που εκδηλώθηκε στη Νέα Υόρκη το 1929*

*Η κρίση συνετέλεσε στη φυγή κεφαλαίων από τη χώρα και στη μείωση αποθεμάτων της τράπεζας σε χρυσό και συνάλλαγμα. Τα γεγονότα αυτά ανάγκασαν τον Ελ. Βενιζέλο να προχωρήσει σε άρση της ισοτιμίας της δραχμής και στην υποτίμηση της, αφού δεν κατόρθωσε να συνάψει νέο δάνειο από το εξωτερικό.

9. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1932

🇬🇷 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΕΦΤΑΣΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΜΙΑ ΕΠΟΧΗ «ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ» που σήμαινε:

- Είχε αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη των Ελλήνων σε ένα καλύτερο οικονομικό μέλλον
- Έδειχναν να απομακρύνονται οι σκοτεινές εποχές της δεκαετίας του 1920
- Έκλειναν οι πληγές
- Περιοριζόταν η φτώχεια
- Το ελληνικό κράτος έδειχνε να σχεδιάζει το μέλλον με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

🇬🇷 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

- Έκανε προσπάθειες να αποτρέψει τη κρίση οι οποίες εξάντλησαν τα αποθέματα της χώρας σε χρυσό και συνάλλαγμα.
- Δεν μπόρεσε να αποφύγει, την άνοιξη του 1932
  - ❖ Την αναστολή της μετατρεψιμότητας του εθνικού νομίσματος
  - Την αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων
  - ⇒ τα γεγονότα αυτά οδήγησαν στην υποτίμηση της δραχμής κατά 60%, με συνέπεια τα εισαγόμενα προϊόντα να γίνουν πιο ακριβά και οι εισαγωγές περιορίστηκαν.

🇬🇷 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

- Έτσι εγκαινιάστηκε
  - ❖ Μία περίοδος **ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού** στα οικονομικά ζητήματα, κυρίως στις εξωτερικές συναλλαγές
  - ❖ Μια πολιτική **προστατευτισμού με σκοπό την αυτάρκεια της χώρας**

⇒ το κράτος επέβαλε υψηλούς δασμούς στα εισαγόμενα προϊόντα με απώτερο στόχο τη μείωση των εισαγωγών. Με αυτό τον τρόπο ουσιαστικά στήριξε τα εγχώρια ελληνικά προϊόντα.

- Η Ελλάδα μπήκε με τη σειρά της στο χώρο της **κλειστής οικονομίας**, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν:
  - ❖ Περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες

- ❖ Παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες
- Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού «ΚΛΗΡΙΓΚ» δηλαδή:
  - ❖ **Οι διεθνείς συναλλαγές**
    - ✓ Δεν γίνονταν με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα
    - ✓ Αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που:
      - Κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα
      - Και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών
    - ✓ **Η διαδικασία αυτή**
      - Είχε αρνητικά
      - Αλλά και θετικά στοιχεία
      - για μια χώρα σαν την Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές ⇒ μειώθηκαν δηλαδή οι εισαγωγές, ο ισοσκελισμός του εμπορικού ισοζυγίου, που για την Ελλάδα ήταν μόνιμα παθητικός, αλλά και ενισχύθηκε η παραγωγικότητα της χώρας.

Στο πλαίσιο
ειδικών
λογαριασμών

🚩 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ (οι πιο σημαντικές επιπτώσεις)

- **Μέσα από αυτές τις διαδικασίες**
  - ❖ Αναδείχθηκαν ισχυρά **συγκεντρωτικά κράτη**, που προκαλούσαν
    - ✓ Την ανάδειξη
    - ✓ Και κυριαρχία ολοκληρωτικών κινημάτων και καθεστώτων σε πολλά Ευρωπαϊκά κράτη
  - ❖ Καθώς προχωρούσε η δεκαετία του 1930, η δεκαετία της κρίσης ολοένα και περισσότερα κράτη αποκτούσαν
    - ✓ Δικτατορικά
    - ✓ Ή Φασιστικά καθεστώτα
- **Η Ελλάδα δεν ξέφυγε από το γενικό κανόνα**
  - ❖ Στις **4 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1936**, ο **ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ** με την ανοχή του παλατιού προχώρησε:
    - ✓ Στην **κατάλυση του κοινοβουλευτικού καθεστώτος**
    - ✓ Και στην **επιβολή της δικτατορίας.**

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΠΡΩΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ως το 19^ο αι

σελ. 42, κυριαρχεί ο αγροτικός χώρος στο σύγχρονο κόσμο

1821-1828

σελ. 42, ο επαναστατικός αγώνας δημιουργεί πλήθος αγροτών με μικτές και μεσαίες ιδιοκτησίες

(1864)

σελ. 43, ενσωμάτωση Επτανήσων

(1881)

σελ. 43, ενσωμάτωση Θεσσαλίας, Άρτας

1907

σελ. 43, ψήφιση νόμων που επιτρέπουν απαλλοτρίωση μεγάλων ιδιοκτησιών

(1910)

σελ. 43, Κιλελέρ

(1913)

σελ. 43, τέλος βαλκανικών πολέμων

1917

σελ. 43-44, η κυβέρνηση Βενιζέλου

αποφασίζει ολοκλήρωση της

μεταρρύθμισης

τέλος 19^{ου} αι

σελ. 46, συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις

(1896, Λαύριο)

σελ. 46, πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις

1910-1922

σελ. 48, η Ελλάδα βρίσκεται σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα

1911

σελ. 48, τα έσοδα του προϋπολογισμού ήταν 240 εκ. τα έξοδα 181 εκ παρά τις στρατιωτικές δαπάνες.

1910

σελ. 48, εμφανής πρόοδος της οικονομίας σχετιζόμενη με τη μετανάστευση.

1914

σελ. 49, στην Ήπειρο υπήρχαν 166.000 Έλληνες και 38.000 μουσουλμάνοι κυρίως αλβανικής καταγωγής.

καλοκαίρι 1914

σελ. 49, ξεσπά ο Α΄ Π. Π.

1915

σελ. 50, άσκοπη και δαπανηρή επιστράτευση, Διχασμός.

1917

σελ. 50, ενοποίηση της χώρας υπό το Βενιζέλο με επέμβαση των Συμμάχων

Νοέμβριος 1920

σελ. 50, ο Βενιζέλος χάνει τις εκλογές, αναλαμβάνουν τα φιλοβασιλικά κόμματα.

από το 1918

σελ. 50, ο κρατικός ισολογισμός κλείνει με παθητικό

Μάρτιος 1922

σελ. 50, τα δημοσιονομικά δεδομένα σε πλήρες αδιέξοδο, διχοτόμηση χαρτονομίσματος, το κράτος αποκτά 1.200 εκ δρχ

1926

σελ. 50, επανάληψη αναγκαστικού δανείου

1922

σελ. 51, η μικρασιατική καταστροφή μεταβάλλει τα δεδομένα, πρόσφυγες.

1923-1924

σελ. 52, θάνατοι από λιμούς κάνουν αναγκαίες τις παρεμβάσεις

(1919-1939)

σελ. 52, μεσοπόλεμος, πλεονεκτήματα Ελλάδας για οικονομική ανάπτυξη

1925

σελ. 53, η αμερικανική ΟΥΛΕΝ κατασκευάζει φράγμα στο Μαραθώνα (αργότερα και στο Στρυμώνα)

1927

σελ. 53, αίτημα Ελλάδας στην ΚΤΕ για πρόσθετο δάνειο

Μάιος 1927

σελ. 53, ίδρυση Τράπεζας της Ελλάδος που αρχίζει τη λειτουργία της ένα χρόνο αργότερα.

(1928-1932)

σελ. 53, τελευταία διακυβέρνηση Βενιζέλου με σημαντικές πρωτοβουλίες πολιτικές, οικονομικές και θεσμικές.

αρχές 1932

σελ. 53, εκδηλώνονται οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης

1929

σελ. 53, ξεσπά στη Ν. Υόρκη η οικονομική κρίση.

δεκαετία 1920

σελ. 54, σκοτεινές εποχές με οικονομικά προβλήματα

άνοιξη 1932

σελ. 54, η κυβέρνηση αναστέλλει τη μετατρεψιμότητα της δραχμής και την εξυπηρέτηση των εξωτερικών δανείων.

δεκαετία 1930

σελ. 54, όλο και περισσότερα κράτη αποκτούν δικτατορικά ή φασιστικά καθεστώτα

4 Αυγούστου 1936

σελ. 54, επιβολή δικτατορίας από τον Ιωάννη Μεταξά

ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

κείμενα για το κεφάλαιο από την αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση (σ. 42-54 του σχολικού βιβλίου)

- 1. Αντλώντας στοιχεία από το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να διερευνήσετε το πρόβλημα της ιδιοκτησίας καλλιεργήσιμης γης από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως την εξέγερση του Κιλελέρ (1910).**

Μία άλλη κατηγορία αγροτών, που κι αυτοί είναι πολύ συνδεδεμένοι με τους εργάτες, λόγω της μεγάλης κοινωνικής πίεσως που υφίστανται, είναι οι κολλίγοι. Αυτοί είναι απομεινάρια της δουλοπαροικίας, της εποχής των τιμαριούχων πυργοδοσποτών. Οι κολλίγοι κι αυτοί δεν έχουν τίποτε η σχεδόν τίποτε δικό τους, αλλά διαφέρουν πολύ από τους κουλουκτσήδες, διότι είναι εγκατεστημένοι και δουλεύουν σε κτήματα οικογενειακώς, για λογαριασμό τους, δίδουν όμως ένα μέρος του εισοδήματος, το τρίτο ή το μισό (ανάλογος της συμφωνίας), στον τσιφλικά. Οι τσιφλικάδες δεν μπορούν εύκολα να τους διώξουν από τα κτήματά τους, αλλά ούτε και οι ίδιοι μπορούν εύκολα να εγκαταλείψουν τον αφέντη τους, γιατί θα μείνουν χωρίς σπίτι και χωράφι. Αυτοί πολλές φορές έχουν δικά τους άροτρα και κτήνη και έχουν κάθε συμφέρον να αποκατασταθούν τελείως, δηλαδή να γίνουν ιδιοκτήτες τον χωραφιών, που από αιώνες ποτίζονται με τον ιδρώτα και το αίμα των προπατόρων των. Το δικαίωμα των τιμαριούχων έχει άλλωστε καταργηθή παντού. Μένει όμως στην Ελλάδα προς δόξαν και τιμήν των Ελλήνων Κυβερνητών. Η λύσις του κολλιγικού ζητήματος έχει γίνει παντού κατά την γαλλικήν επανάστασιν και έπειτα από αυτήν με τη δήμευσι των τσιφλικίων και τη διανομή άνευ αποζημιώσεως στους κολλίγους.

Αβραάμ Μπεναρόγια, Ελπίδες και πλάνες. εκδ. Στοχαστής σελ. 125-126 (διατηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτότυπου κειμένου)

(Απάντηση στο σχολικό βιβλίο: «Στον ελληνικό χώρο ... έγινε στο Κιλελέρ» σελ. 42-43)

- 2. Αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να διερευνήσετε τις συνθήκες που σχετίζονται με το εργατικό κίνημα στην Ελλάδα μέχρι την έναρξη των βαλκανικών πολέμων.**

Αι ώραι εργασίας γενικώς ήσαν 12 και άνω. Αι 10 ώραι ήσαν εξαιρέσεις σε μερικά επαγγέλματα, ως των τυπογράφων, καπνεργατών, λιθογράφων κτλ., όπου

δηλαδή υπήρχε κάποια εργατική πίεσις, κάποια οργάνωσις. Υπήρχον επαγγέλματα όπου οι εργάται εδούλευαν καί 14 ώρες.

Ο εργοδότης ήτο τότε ο απόλυτος κύριος. Οι εργάται ήσαν δούλοι του, χωρίς να τολμούν ακόμη να έχουν θέλησιν και γνώμην διαφορετικήν των εργοδοτών των. Ήτο η πλήρης απολυταρχία των εργοδοτών πού κυριαρχούσε στα εργοστάσια και εργαστήρια. Καίτοι υπήρχε από τα 1910 μια «εργατική» νομοθεσία, εν τούτοις, ακόμα στα 1912 ο εργάτης υπελογίζετο από τον εργοδότην ως απροστάτευτο εμπόρευμα ντο οποίον εξεμεταλλεύετο απεριορίστως.

Τα πρώτα εργατικά σωματεία ενεφανίσθησαν άκοσμη από τα 1895, '96, '97. Οι τυπογράφοι, οι βιβλιοδέται, οι λιθογράφοι είνε και στην Ελλάδα, οι πρώτοι εργάται που οργανώθησαν σε σωματεία, όπως τούτο συνέβη και σ' όλα τα μέρη τού κόσμου. Ακολούθως έρχονται οι μηχανουργοί, ή ηλεκτροτεχνίται, ή τροchioδρομικοί και οι σιδηροδρομικοί. Από τα 1905 και ύστερα τα σωματεία άρχισαν να πολλαπλασιάζονται μέχρις ότου, πρώτα στις Πάτρας, ακολούθως στην Αθήνα και στον Πειραιά, κατά ήτα 1910, ιδρύθησαν τα πρώτα εργατικά Κέντρα.

Αβραάμ Μπεναρόγια, Ελπίδες και πλάνες. εκδ. Στοχαστής σελ. 78-79
(διατηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτότυπου κειμένου)

(Απάντηση στο σχολικό βιβλίο: «ιστορικές ιδιομορφίες ελληνικής ανάπτυξης ... έγινε στο Κιλελέρ» σελ. 42-43)

3. Αντλώντας στοιχεία από το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να συσχετίσετε την πολιτική του Θεοτόκη με το αγροτικό ζήτημα στη Θεσσαλία.

Σημαντικά επιτεύγματα της κυβέρνησης (Θεοτόκη) ήταν η επέκταση του σιδηροδρόμου ως τα ελληνοτουρκικά σύνορα διά μέσου της κοιλάδας των Τεμπών, η ίδρυση επαγγελματικής σχολής για νεάνιδες την Καλλιθέα με δαπάνες του Κεφαλλονίτη Παναγή Χαροκόπου καθώς και η αποκατάσταση των προσφύγων από τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Ανατολική Ρωμυλία στον κάμπο της Θεσσαλίας. Η αποκατάσταση των προσφύγων στα κτήματα, που ανήκαν σε τσιφλικούχους και αγοράστηκαν από το Δημόσιο, έγινε σύμφωνα με νόμο που το 1907 ψήφισε η κυβέρνηση. Την ψήφιση του νόμου την πρότεινε στον πατέρα του ο Τζον, που εκείνη την εποχή είχε προσληφθεί με διετή σύμβαση από το Χαροκόπο για να διευθύνει το μεγάλο τσιφλίκι του κοντά στη Λάρισα.

Ο Τζον διαπίστωσε ότι οι μεγαλοκτηματίες της περιοχής, ενώ ήταν απρόθυμοι για λόγους γοήτρου, να πουλήσουν μέρος των κτημάτων τους ακτήμονες ή μικροκαλλιεργητές, πρόθυμα αποδέχονταν να τα μεταβιβάσουν στο Δημόσιο. Προτιμούσαν την εκποίηση γιατί με τον τρόπο αυτό δημιουργούσαν ένα σοβαρό κεφάλαιο, ενώ με την εκμετάλλευση και την καλλιέργεια του κτήματος, τα ετήσια εισοδήματα ήταν σχεδόν μηδαμινά, εξαιτίας των κακών μεθόδων καλλιέργειας.

Μέσα σε εφτά χρόνια από την ψήφιση του νόμου, το Δημόσιο αγόρασε από μεγαλοϊδιοκτήτες και μεταβίβασε σε ακτήμονες ή μικροκαλλιεργητές περίπου ένα εκατομμύριο στρέμματα. Στις εκτάσεις αυτές εγκαταστάθηκαν περίπου δυόμισι χιλιάδες οικογένειες προσφύγων και πέντε χιλιάδες οικογένειες ακτημόνων της περιοχής, οι οποίοι ως τότε εργαζόταν ως κολίγοι στα τσιφλίκια.

Η κατάθεση του νομοσχεδίου έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από τους πρόσφυγες και στις 7 Απριλίου 1907, χίλιοι περίπου απ' αυτούς συγκεντρώθηκαν έξω από τη Βουλή και υποδέχθηκαν το Θεοτόκη με χειροκροτήματα και ενθουσιώδεις ιαχές

Γεωργίου Ράλλη, Γεώργιος Θεοτόκης, εκδ. ευρωεκδοτική, σελ. 310-311
(Απάντηση στο σχολικό βιβλίο: σελ. 43, «Τα τσιφλικά της Θεσσαλίας ... στο χωριό Κιλελέρ».)

4. Αφού μελετήσετε το παράθεμα και λάβετε υπόψη τις σχετικές πληροφορίες του βιβλίου σας, να παρουσιάσετε την αγροτική μεταρρύθμιση μετά το 1917.

Στην πραγματικότητα, η μεγάλη αγροτική μεταρρύθμιση, που εγκαινιάστηκε το 1917, υπήρξε μία από τις σημαντικότερες κοινωνικές αλλαγές στην Ελλάδα, και η πραγματοποίησή της επηρέασε άμεσα τις εξελίξεις των πολιτικών και ιδεολογικών ρευμάτων στον Μεσοπόλεμο- αξίζει να τη δούμε λίγο εκτενέστερα. Την εποχή που εξετάζουμε η ελληνική κοινωνία παρέμενε μια κατά βάση αγροτική κοινωνία, ενώ οι καλλιεργητές εξακολουθούσαν ν' αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού. Η αγροτική μεταρρύθμιση ήταν καρπός της ακατάπαυστης πίεσης των φτωχών χωρικών για γη, παλαιότερης ακόμη και από την Ελληνική Επανάσταση και η οποία είχε ήδη οδηγήσει σε άλλες, μικρότερης έκτασης, διανομές γης στην Παλαιά Ελλάδα⁹⁸. Ήταν μια πολιτική επιλογή που έγινε επιτακτική την πολεμική δεκαετία, εξαιτίας της άκαμπτης κοινωνικής πίεσης που ασκούσαν ήδη από την προπολεμική περίοδο οι φτωχοί χωρικοί, οι οποίοι είχαν στο μεταξύ οπλιστεί και αποκτήσει στρατιωτική εμπειρία και πολιτική πρωτοβουλία. Αν οι Λαϊκοί προσπάθησαν να περιορίσουν την έκταση και τη ριζοσπαστικότητά της το 1921-1922, πάντως υποχρεώθηκαν και αυτοί κατ' αρχήν να την αποδεχτούν. Μετά το 1922 η διανομή της γης διευκολύνθηκε από την ανάγκη του ελληνικού κράτους να εξασφαλίσει τη νομιμοφροσύνη των παλαιών και νέων κατοίκων των βόρειων επαρχιών, κι επίσης από το φόβο, που κυρίευσε τους αστούς σ' ολόκληρη την Ευρώπη, μιας ανατρεπτικής συμμαχίας εργατών και αγροτών. Επιπλέον συνέβαλε στη διατήρηση του αγροτικού χαρακτήρα της ελληνικής οικονομίας, η οποία αποτελούσε πολιτική επιλογή όχι μόνον ενός μεγάλου μέρους της άρχουσας τάξης, αλλά και ισχυρών διεθνών οργανισμών όπως ήταν η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων.

Σπύρος Μαρκέτος, Πώς φίλησα το Μουσολίνι! τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού, Αθήνα 2006, Βιβλιόραμα: 92-93

[σχολικό βιβλίο, σελ. 43-45, «Το αποφασιστικό βήμα... Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ)».]

5. Αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να διευκρινίσετε την έννοια «βενιζελισμός» καθώς και το ρόλο του Βενιζέλου ως εκφραστή των νέων συνθηκών.

Είναι αλήθεια ότι ο Βενιζέλος εμφανίζεται ως ο πρώτος πρωθυπουργός με μοντέρνες ιδέες πολιτικές, κοινωνικές και γενικά πολύ φιλελεύθερες αντιλήψεις. Κρητικός και πολιτικός, ο Βενιζέλος ήταν και αποτέλεσμα της όλης ιστορίας της νήσου, με τον πολιτισμό τον μινωικό, ελληνιστικό, τον τουρκικό, τον βενετσιάνικο

καί γενικά ρωμέϊκο, ήταν ο μοναδικός εκπρόσωπος τής νεωτέρας κατάστασης και της παγκόσμιας εξέλιξης.

Αβραάμ Μπεναρόγια, Ελπίδες και πλάνες, εκδ. Στοχαστής σελ. 60
(διατηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτότυπου κειμένου)

(σχολικό βιβλίο σελ. 48, «Στην περίοδο 1910-1922 ... τις οικονομικές της δραστηριότητες»)

6. Αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να διευκρινίσετε την έννοια «Εθνικός διχασμός»

Το 1915, όταν ο Βενιζέλος, εκυρίχτηκε εναντίον των παλαιών κομμάτων που εξεδηλώθησαν μαζί με το στέμα, καί υπέρ της Γερμανίας, καί επαναστάτησε, κυρίχτηκε υπέρ των συμμάχων, έφυγε στη Θεσ/ίκη. Έτσι ή Ελλάς εμοιράσθη σε δύο, όλοι οι εκπρόσωποι των τότε πρωταρχικών εργατικών σωματείων Πειραιώς, κατέφυγαν στη Θεσ/ίκη, μαζί δε πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι Αθηνών καί στελέχη τού στρατού, προσκολλημένοι στήν προσωπικότητα του Βενιζέλου και στον φιλελεύθερο καί φιλεργατικό πολιτικό. Όλοι αυτοί πήραν τον τίτλο του «βενιζελικού» που σήμενε ταυτόχρονα φιλελεύθερος καί μάλιστα φιλεργατικός! Οι αρχηγοί των εργατικών σωματείων, από τον Πειραιά καί μερικοί καί από την Αθήνα πήραν τον ελαφρώς ειρωνικό τίτλο τού «εργατο-πατέρα»...

Και μεταξύ των διανοουμένων φυγαδεύοντο πολλοί στη Θεσσαλονίκη καί έτσι επληθήνοντο οι οπαδοί της Κυβέρνησης Θεσ/ίκης, οπαδοί του Βενιζέλου και το κίνημα αυτό ήταν ισχυρό εναντίον των γερμανοφίλων. Και στον στρατό συνέβει κάτι πού επέτρεψε στήν Κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης να οργανώσει τον στρατόν και να επιβάλει την διήκηση της Επαναστατικής Κυβέρνησης σ' όλη τη Μακεδονία και σε τμήμα πέραν της Μακεδονίας, αρχίζουσα με την κατάληψη των νήσων τού Αιγαίου όλων.

Αβραάμ Μπεναρόγια, Ελπίδες και πλάνες, εκδ. Στοχαστής σελ. 59-60,
(διατηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτότυπου κειμένου)

(σχολικό βιβλίο σελ. 49-50, «Η συμμετοχή της Ελλάδας ... προηγούμενης περιόδου»)

7. Αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να αναφερθείτε στον ιδιόμορφο δανεισμό της Ελλάδας κατά το 1917 καθώς και στον τρόπο που αξιοποιήθηκαν τα δάνεια.

«Η εκστρατεία της Ουκρανίας που οργάνωσαν οι Αγγλογάλλοι ιμπεριαλιστές για να καταπνίξουν την Οκτωβριανή επανάσταση και να παραδώσουν και πάλι τη Ρωσία στους δυνάστες της φεουδάρχες, είναι μια από τις πιο μαύρες σελίδες της Ευρωπαϊκής ιστορίας που δείχνει το στυγνό πρόσωπο του δυτικού ιμπεριαλισμού. Στην εκστρατεία αυτή έλαβε μέρος και η Ελλάδα. Όταν ο γαλλικός στόλος έπλευσε στη Μαύρη Θάλασσα και απεβίβασε στρατεύματα στην Οδησό, ο Βενιζέλος έστειλε (Ιανουάριος 1919) ειδικό εκστρατευτικό σώμα υπό το στρατηγό Νίδερ. (...) Ειδικά το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα, υποχρεωμένο ν' αντιμετωπίσει αντίπαλους μαχητές που τους ενέπνεε το επαναστατικό τους καθήκον, ηττήθηκε επανειλημμένα σε όλες τις μάχες της Νότιας Ρωσίας και

τελικά αναγκάστηκε να αποχωρήσει, αφού αποδεκατίστηκε σοβαρά. Η εκστρατεία στην Ουκρανία έδειξε το αληθινό πρόσωπο του Βενιζέλου και της πολιτικής του...»

Τάσος Βουρνάς, Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, 1909-1940, σελ. 208-209

[σχολικό βιβλίο, σελ. 50, "Όταν με την επέμβαση των συμμάχων... στρατιωτικής εμπλοκής στη Μικρά Ασία".

8. Με βάση το κείμενο που δίνεται και όσα γνωρίζετε από το σχολικό βιβλίο απαντήστε στο ερώτημα πώς εξηγείται η οικονομική πρόοδος της Ελλάδας γενικά κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.

Γενικά, αυτή η μεγάλη ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας που συντελέστηκε την περίοδο του Μεσοπολέμου, στηρίχτηκε εκτός από το προστατευτικό δασμολόγιο, τη διεύρυνση της αγοράς και το νομισματικό πληθωρισμό, στην εξαθλίωση της εργατικής τάξης, στη χρησιμοποίηση της παιδικής εργασίας, στα εξοντωτικά ωράρια εργασίας και στην αριθμητική αύξηση του προλεταριάτου, λόγω των προσφύγων, κυρίως προς την Αθήνα και τα μεγάλα αστικά κέντρα, οι οποίοι αποθάρρυναν τη μετακίνηση των αγροτικών πληθυσμών προς τις πόλεις.

Επιπροσθέτως, ευνοϊκό ρόλο άσκησε και η ανακοπή του ρεύματος μετανάστευσης κυρίως προς τις ΗΠΑ, λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης, με αποτέλεσμα να εγκλωβιστεί η εργατική τάξη εντός των ορίων της χώρας, να αυξηθεί η προσφορά εργατικής δύναμης και να συμπιεστούν περαιτέρω οι μισθοί.

Δημήτρης Α. Κατσορίδας, Βασικοί σταθμοί του εργατικού- συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα 1870-2001, ΑΡ.ΙΣΠΙΟ.Σ - Γ.Σ.Ε.Ε. Αθήνα, 2008, σελ. 54-55

[σχολικό βιβλίο, σελ. 52, το κεφάλαιο «Η ελληνική οικονομία κατά την περίοδο του μεσοπολέμου»]

ειδικότερα για την παιδική εργασία τα παρακάτω από σημείωση στο ίδιο βιβλίο (σελ. 54-55):

Στα 1920, οι κάτω των 18 ετών αποτελούσαν το 25,95% της εργατικής δύναμης στη βιομηχανία και βιοτεχνία, με ποσοστά που κυμαίνονταν από 49,13% στη ραφή ενδυμάτων έως 9,87% στην παραγωγή ενέργειας. Στα 1928, η συμμετοχή των ανηλίκων ανέβηκε στο 30,48%, ενώ στην απογραφή του 1930, σε σύνολο 261.057 εργαζομένων σε βιομηχανικές επιχειρήσεις, βρέθηκαν 11.096 παιδιά κάτω των 14 ετών, εκ των οποίων τα 2.833 κορίτσια και 70.617 έφηβοι, 15-19 ετών, εκ των οποίων 21.605 ήταν κοπέλες. Αν, βέβαια, μπορούσαμε να υπολογίσουμε και πόσα παιδιά εργάζονταν στις οικοδομές, στα μικρομάγαζα, σε προσωπικές υπηρεσίες, ως μικροπωλητές, λαχειοπώλες κ.λπ., τότε θα είχαμε ακόμη μεγαλύτερη διαφοροποίηση σχετικά με την εργασία των παιδιών και των εφήβων. Ο μεγαλύτερος βιομηχανικός κλάδος με παράδοση στην παιδική εργασία ήταν η κλωστοϋφαντουργία. Το 1928, στα νηματουργεία του Πειραιά εργάζονταν 4.000 παιδιά.

Για περισσότερα σχετικά με την παιδική εργασία, βλέπε Α. Λιάκος, Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η

*ανάδυση των κοινωνικών θεσμών, εκδόσεις Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της
Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1993 σελ. 274-292*

9. Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω κείμενο: α) να εξηγήσετε τους λόγους που επιβάλλουν την κατασκευή μεγάλων έργων στη χώρα και β) να αναφέρετε αυτά τα έργα.

Καθώς ήρθε ο 20ός αιώνας βρήκε στην περιοχή απλωτά βαλτοτόπια και αναρίθμητες μικρές λίμνες. Δύο ήταν οι πιο μεγάλες: του Αχινού, στα ανατολικά, και η Κερκίνη, στη θέση περίπου της αρχαίας Πρασιάδας. Η Κερκίνη, που την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας ονομαζόταν Μπούτκοβο, ήταν σαφώς πιο μικρή από τη λίμνη του Αχινού κι αρκετές, μάλιστα, ήταν οι φορές που στέγνωσε εντελώς. Όλος αυτός ο κόσμος των νερών έσφυζε από μορφές ζωής, φυτικές και ζωικές. Ωστόσο, ο ποταμός δεν ήταν πάντοτε μία ευλογία για τους κατοίκους του τόπου. Δυναμικός και ασυγκράτητος, δεν κατόρθωνε όλες τις φορές να παραμένει στα όρια που του έθεταν οι λίμνες. Άλλαζε κοίτη και απλωνόταν με μανία πλημμυρίζοντας χωριά και καλλιέργειες, φτάνοντας σχεδόν ως τα ριζά των βουνών και των λόφων. Η κατάσταση για τους κατοίκους έγινε πραγματικά πολύ άσχημη ιδίως μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, την Μικρασιατική καταστροφή και την εγκατάσταση στην περιοχή των προσφύγων. Τότε η γη ήταν πολύτιμη γιατί ήταν αναγκαία.

1928. Το Ελληνικό Δημόσιο αναθέτει στην εταιρία John Monks-Ulen & Co από τις ΗΠΑ το έργο της μετατροπής της πεδιάδας των Σερρών "...σε δεκάδες χιλιάδες στρέμματα εύφορων χωραφιών...". Έξι χρόνια αργότερα η ξένη εταιρία, που έμεινε γνωστή στο πανελλήνιο σαν Ούλεν, είχε περατώσει το έργο. Αποξηράνθηκαν η λίμνη του Αχινού και αρκετοί βάλτοι, διευθετήθηκαν με αναχώματα οι κοίτες του Στρυμόνα, κι ένα φράγμα στήθηκε, το 1932, κοντά στο χωριό Λιθότοπος. Ο πρώτος αυτός φραγμός στη ροή των νερών του ποταμού υπήρξε η απαρχή της δημιουργίας της λίμνης Κερκίνης ως τεχνητού ταμιευτήρα νερού, όπως τον γνωρίζουμε σήμερα.

από το: <http://www.kerkinilake.org/newsone.htm>

[σχολικό βιβλίο: σελ. 52-53, προσοχή στο α) και β)]

έξι παράγραφοι για τα μεγάλα έργα (σελ. σχολικού βιβλίου 52-53)

(από το βιβλίο του Σπύρου Τζόκα «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού, 1928-1932, Αθήνα: Θεμέλιο 2002)

Τα μεγάλα έργα της πεδιάδας της Θεσσαλονίκης επικυρώθηκαν με τη σύμβαση που υπογράφηκε μεταξύ του ελληνικού Δημοσίου και της εταιρείας «Foundation» τον Οκτώβριο του 1925, αλλά μέχρι το 1928 είχαν ελάχιστα προχωρήσει. Η εντατική κατασκευή των έργων άρχισε από τους πρώτους μήνες του 1929, ενώ κατά την τετραετία διατέθηκαν για τα έργα αυτά 9.940.786,78 δολάρια. Με τα χρήματα αυτά εκτελέστηκαν τα αποστραγγιστικά και αντιπλημμυρικά έργα της πεδιάδας της Θεσσαλονίκης, τα οποία απέδωσαν στην καλλιέργεια 177.000 στρέμματα γης: 55.000 στρέμματα από τα αποχετευτικά και

αποστραγγιστικά έργα των λιμνών Αρτζάν και Αματόβου και 122.000 στρέμματα από τα αντιπλημμυρικά του Γαλλικού και του Αξιού. Στο ίδιο διάστημα άρχισε η αποξήρανση της λίμνης των Γιαννιτσών, κατασκευάστηκαν νέα σιδηροδρομική και νέα οδική γέφυρα επί του Αξιού και άλλες μικρότερες οδογέφυρες και σιδηροδρομικές γέφυρες.

σελ. 157

Τα μεγάλα αυτά έργα των πεδιάδων Θεσσαλονίκης, Σερρών και Δράμας έμελλε να αποδώσουν στην καλλιέργεια 1.265.000 στρέμματα, ενώ η ολική έκταση των δύο έργων ανερχόταν σε 3.763.000 στρέμματα. 15 Τα έργα αυτά συμπληρώνονταν και από μια ευρύτατη εκστρατεία για την καταπολέμηση της ελονοσίας που μάστιζε τις περιοχές, καθώς και από άλλα έργα τεχνικής υποδομής (δρόμοι, σιδηρόδρομοι, λιμάνια), τα οποία αναβάθμισαν τη Βόρεια Ελλάδα. Έτσι, η Βόρεια Ελλάδα, εκτός από την εθνική ομοιογένεια που απέκτησε από την εγκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων και την ανταλλαγή πληθυσμών, απέκτησε και τις δυνατότητες να απογειωθεί οικονομικά. Εξάλλου, η αναβάθμιση και η ανάπτυξη της Βόρειας Ελλάδας αποτελούσε προτεραιότητα για τον Ελ. Βενιζέλο για εθνικούς και οικονομικούς λόγους.

σελ. 157-158

Στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού του κράτους εντάσσονταν και οι σημαντικές παρεμβάσεις της κυβέρνησης για τη βελτίωση των εθνικών και επαρχιακών δρόμων. Κατά τη διάρκεια της τετραετίας κατασκευάστηκαν σ' όλη σχεδόν τη χώρα 1.650 χιλιόμετρα δρόμων με σύγχρονο και άρτιο τρόπο. Για το μεγάλο αυτό έργο διατέθηκαν συνολικά 4.000.000 χρ. λίρες. Παρά τις αντιρρήσεις της αντιπολίτευσης, η οποία θεωρούσε ότι μέρος του ποσού αυτού έπρεπε να διατεθεί για την επισκευή των άθλιων επαρχιακών δρόμων, 17 η κυβέρνηση προχώρησε σε νέες κατασκευές, αφήνοντας την επισκευή στις δυνατότητες του κρατικού προϋπολογισμού. Έτσι, και στον τομέα της οδοποιίας επιτελέστηκε ένα σπουδαίο έργο, το οποίο λειτούργησε θετικά για το εμπόριο και τον τουρισμό της χώρας.

σελ. 158

Το πρόγραμμα της κυβέρνησης Βενιζέλου για την κατασκευή των μεγάλων έργων στηρίχτηκε, όπως προαναφέρθηκε, στον εξωτερικό δανεισμό, καθώς δεν υπήρχε άλλη λύση. Η παραγωγική, όμως, αξιοποίηση των δανείων, για πρώτη φορά από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, κατέστησε αυτά αποτελεσματικά και ουσιώδη για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό του κράτους. Εξάλλου, η πτώχευση του κράτους το 1832 δεν οφειλόταν, όπως λέχθηκε, στην αντιπαραγωγική χρήση των δανείων, όπως οι προηγούμενες πτωχεύσεις, αλλά στους συναλλαγματικούς λόγους που προέκυψαν από την επίδραση της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Στις επιπτώσεις, επίσης, της κρίσης αυτής στην Ελλάδα οφειλόταν και η καθυστέρηση των μεγάλων έργων, εξαιτίας της ελλειπούς χρηματοδότησης τους. Δεν πρέπει, τέλος, να μας διαφύγει της προσοχής η θετική επένεργεια των παραγωγικών αλλά και των άλλων μικρότερων δημοσίων έργων στη μείωση της ανεργίας, που απειλούσε την ελληνική κοινωνία στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, καθώς ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε σημαντικά και η

απορρόφηση του δεν ήταν εύκολη. Συνοψίζοντας το όφελος των παραγωγικών έργων αλλά και των δημοσίων, θα λέγαμε ότι αυτά αύξησαν το εθνικό εισόδημα με τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης της χώρας και βελτίωσαν την τεχνικο-οικονομική υποδομή αυτής. Έμμεσα συνέβαλαν στη μείωση της ανεργίας, στην αποκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων στη Βόρεια, κυρίως, Ελλάδα και στη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στις εστίες τους.

σελ. 158-159

Σημαντικό από κάθε άποψη έργο της τετραετίας του Ελ. Βενιζέλου ήταν το πρωτόγνωρο σε ποσότητα και ποιότητα έργο της κατασκευής σχολικών συγκροτημάτων. Είναι χαρακτηριστικό, ότι στο διάστημα ενός ολόκληρου αιώνα, από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι το 1928, είχαν κατασκευαστεί λιγότερα σχολεία απ' όσα στη διάρκεια της τετραετίας. Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας, Ι. Καποδίστριας, έκτισε μερικά σχολικά κτίρια, τα οποία ήταν ακατάλληλα και ανεπαρκή για τη σπουδάζουσα νεολαία. Στη συνέχεια, από το 1895 μέχρι το 1910 ανηγέρθησαν με δαπάνες του Κράτους 444 διδακτήρια δημοτικής εκπαίδευσης• από το 1910 μέχρι το 1920 54, και από το 1920 μέχρι το 1928 976. Επομένως, μέχρι το 1928 είχαν ανεγερθεί 1.474 σχολικά κτίρια, ενώ κατά τη διάρκεια της τετραετίας τα σχολικά κτίρια έφτασαν σε τριπλάσιο αριθμό, καθώς κατασκευάστηκαν 3.167, γεγονός που αναδεικνύει το μέγεθος του έργου.

σελ. 159

Άμεσο αποτέλεσμα της κατασκευής νέων σχολικών κτιρίων ήταν η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς οι συνθήκες μάθησης βελτιώθηκαν. Οι δάσκαλοι και οι μαθητές μπορούσαν πλέον να εργαστούν σ' ένα ανθρώπινο και παιδαγωγικό περιβάλλον και να γίνουν παραγωγικότεροι. Έμμεσο αποτέλεσμα ήταν η διασφάλιση της υγιεινής των μαθητών και των εκπαιδευτικών. Έτσι, ελαττωνόταν σταδιακά η νοσηρότητα των μαθητών, ώστε, ενώ κατά το σχολικό έτος 1926-1927 το ποσοστό νοσηρότητας των μαθητών ήταν 24,5%, περίπου το 1/4 του αριθμού των μαθητών, να κατέλθη το 1931-1932 στο 18,2% και διαρκώς να μειώνεται.

σελ. 161

10. Αφού μελετήσετε το παράθεμα και λάβετε υπόψη τις σχετικές πληροφορίες του βιβλίου σας να προσδιορίσετε τη σημασία της ίδρυσης της Τράπεζας της Ελλάδος και το ρόλο που διαδραμάτισε στην οικονομική πολιτική ως τις μέρες μας.

Η Τράπεζα της Ελλάδος είναι η κεντρική εκδοτική τράπεζα της χώρας. Ιδρύθηκε το 1927, βάσει ενός Παραρτήματος του Πρωτοκόλλου της Γενεύης της 15ης Σεπτεμβρίου, λίγα χρόνια μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μικρασιατική Καταστροφή, και άρχισε να λειτουργεί το Μάιο του 1928. Στα 75 χρόνια της ιστορίας της γνώρισε 15 Διοικητές και 26 Υποδιοικητές.

Οι εργασίες της ξεκίνησαν στις 14 Μαΐου 1928, με πρώτο Διοικητή τον Αλέξανδρο Διομήδη. Η επέτειος των 75 ετών βρίσκει την Τράπεζα μέλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών.

Η Τράπεζα στεγάζεται σε ιδιόκτητο κτίριο επί της οδού Πανεπιστημίου 21, απέναντι από τα τρία ιστορικά κτίρια της Ακαδημίας, του Πανεπιστημίου και της Βιβλιοθήκης, στο κέντρο της πρωτεύουσας. Δεδομένου ότι κανένα από τα προσχέδια που υποβλήθηκαν στον σχετικό διαγωνισμό που προκηρύχθηκε το 1929 δεν βραβεύθηκε, η Τράπεζα ανέθεσε στους Κ. Παπαδάκη και Ν. Ζουμπουλίδη να προτείνουν νέα προσχέδια τα οποία και εγκρίθηκαν το 1932. Η θεμελίωση του κτιρίου έγινε το 1933 και τα εγκαίνιά του το 1938, με Διοικητή και στις δύο περιπτώσεις τον Εμμανουήλ Τσουδερό.

από το: <http://www.bankofgreece.gr/bank/index.asp>

(σχολικό βιβλίο σελ. 53, κεφ. 8)

11. Αφού μελετήσετε το παράθεμα και λάβετε υπόψη τις σχετικές πληροφορίες του βιβλίου σας, να παρουσιάσετε τις συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Πανικός με καθυστέρηση στη Σοφοκλέους

Οι επιπτώσεις από το κραχ του 1929 στην πραγματική ελληνική οικονομία θα αρχίσουν να γίνονται βαθμιαία αισθητές. Από το πρώτο, όμως, στάδιο θα πληγούν οι εξαγωγές. Η κρίση χτυπά πρώτα τη γεωργία. Κυρίως ο καπνός και η σταφίδα, που είναι τα κατεξοχήν εξαγωγίμα προϊόντα της χώρας. Οι τιμές κατακυλάνε και η παραγωγή μένει αδιάθετη. Στη γεωργική κρίση θα προστεθεί άμεσα, αλλά θα γίνει κάπως βραδύτερα αισθητός, ο δραστικός περιορισμός του μεταναστατευτικού συναλλάγματος, αλλά και του ναυτιλιακού.

Τα εμβάσματα των Ελλήνων μεταναστών στο εξωτερικό και ειδικά στις ΗΠΑ παίρνουν την κατιούσα. Το ίδιο συμβαίνει, σε ανάλογη κλίμακα, με το ναυτιλιακό συνάλλαγμα, καθώς πολλά πλοία στην εξέλιξη της κρίσης «δένουν». Η ανεργία στον χώρο της ναυτιλίας έχει άμεσες και ορατές επιπτώσεις.

Η κερδοσκοπία με τον χρυσό και το συνάλλαγμα, όσο η δραχμή διατηρεί τη μετατρεψιμότητά της, «συμπληρώνουν» το πρόβλημα. «Η χώρα πάσχει από κρίσιν του μεγάλου κέρδους», διαπιστώνει αρχές του 1930 ο Ξ. Ζολώτας. Αλλά η κρίση θ' αρχίσει να παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις όταν κλείνουν οι στρόφιγγες του εξωτερικού δανεισμού. Οι οικονομικοί σχεδιασμοί της κυβέρνησης βρίσκονται στον αέρα και τα μεγάλα παραγωγικά έργα στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία κ.α., που βασιζόνταν στον δανεισμό και αναμένονταν να αποδώσουν στο μέλλον, στοιχειώνουν.

Επέρχεται ουσιαστικά το τέλος του βενιζελικού προγράμματος οικονομικής ανοικοδόμησης, όταν όλες οι επίμονες προσπάθειες της κυβέρνησης στο Λονδίνο, το Παρίσι κ.α. για άμεσο δανεισμό πέφτουν στο κενό. Η τραγωδία αρχίζει όταν ο Βενιζέλος χάνει οριστικά τη «μάχη της δραχμής» τον Σεπτέμβριο του 1931. Δηλαδή, τότε που πολλές χώρες εγκαταλείπουν τον «κανόνα του χρυσού» (εξασφάλιση της σταθερότητας της ισοτιμίας των νομισμάτων μέσω της σύνδεσης του κυκλοφορούντος χρήματος με τον χρυσό στα αποθέματα μιας κεντρικής τράπεζας).

Η δραχμή συνδεδεμένη με τον «κανόνα» μέσω της αγγλικής λίρας, καθώς η τελευταία εγκαταλείπει τον κανόνα, βρίσκεται στη δίνη της κρίσης. Η «βασίλισσα των νομισμάτων» συμπαρασύρει στην πτώση το ελληνικό νόμισμα. Ο πανικός, ετεροχρονισμένα, καταλαμβάνει και τη Σοφοκλέους. Οι πάντες καταριούνται τους

ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

οικονομολόγους, ενώ κανείς δεν ξέρει τι θα ξημερώσει. Παρά τις διαβεβαιώσεις Βενιζέλου ότι «έχει απόλυτον την πεποίθησιν για συγκράτησι και σταθερότητα του ελληνικού νομίσματος» και τα μέτρα που παίρνονται, το ντόμινο συνεχίζεται. Η ελληνική χρηματαγορά κλείνει επ' αόριστον.

Δημοσίευμα στο Έθνος 19 10 2008

[σχολικό βιβλίο, σελ. 53-54, όλο το κεφάλαιο «η κρίση του 1932».]